

הנאה מאתרוג וסוכה ביום השביעי [מו ע"ב "אמר רבי יוחנן" – "יומא אתקצאי"]

בתחילת מסכת סוכה (ט ע"א) הובאו דבריו של רבי עקיבא "חג הסוכות שבעת ימים לה" (ויקרא כג, לד) – שעצי הסוכה הם לה' ואסורים בהנאה (וכן דרשתו של בן בתירה שאסורים בהנאה כקורבן חגיגה). מכאן למד רבה (לו ע"ב) שאתרוג שמועד לאכילה "כי אקציה – מאכילה אקציה" ואסור באכילה (שהקצה אותו מדעתו לפני החג לא להשתמש בו כדרכו אלא למצוה, התכוון להקצות אותו ולמנוע מעצמו את אכילתו), אך מותר להריחו (לכן הדס שייעודו להרחח, אסור כל החג בהרחח). כעת הגמרא מבררת מתי מסתיים איסור "מוקצה" במצוות החג: הסוכה והלולב, בויקה למשנתנו האומרת שחלק משמחת החג, בתום מצוות ארבעת המינים, היו הגדולים חוטפים את לולביהם של הילדים ואוכלים את האתרוג שלהם¹.

סוכה	אתרוג	
עד היום השמיני אסור (להשתמש בעצי הסוכה להסקה).	עד היום השביעי של חג הסוכות - אסור (באכילה), ובשמיני (שמיני עצרת) מותר.	רבי יוחנן - חפצי המצווה מוקצה כל החג
	אפילו יום השביעי, מעת שהסתיים מצוותו - מותר.	ריש לקיש - חפצי המצווה מוקצה כל זמן עשייתן

משנתנו
[בתום קיום מצוות ארבעת המינים, הגדולים היו לוקחים] מיד תינוקות שומטין את לולביהן, ואוכלין אתרוגיהן (של תינוקות).

לוי אבי שמואל רבי זירא
לוי: אתרוג אסור באכילה ביום השמיני. **אבי שמואל:** אתרוג אסור באכילה ביום השביעי, ומותר בשמיני.

אבי שמואל: אתרוג אסור באכילה ביום השמיני (חזר מדבריו והורה כלוי בבית המדרש). **רבי זירא:** אתרוג שנפסל למצווה (רבותא נקט, וליש אתרוג כשר למצווה) אסור באכילה ביום השביעי, ומותר בשמיני.

ברייתא
הפריש שבעה אתרוגים לכל אחד משבעת ימי החג. **רב:** בכל אחד מהאתרוגים יוצא ידי חובה ואוכלו לאלתר, **רב אסי:** בכל אחד מהאתרוגים יוצא ידי חובה ואוכלו למחרת.

? רבי יוחנן: כיצד ריש לקיש סובר שמותר לאכול את האתרוג מיד לאחר תום זמן המצווה, והרי במשנתנו הותר דווקא לאכול את האתרוגים של הקטנים (שנגמר דין חינוכם), אך לא של הגדולים שמותר לאוכלם רק במוצאי החג?

? ריש לקיש: כיצד רבי יוחנן סובר שכל היום השביעי אסור האתרוג בהנאה, והרי במשנתנו הותר ביום השביעי לאכול את האתרוגים של הקטנים (שלא הוקצו למצווה, כיוון שלילדים יש אתרוגים מדין חינוך ולא מדין ציווי) ושל הגדולים (שהוקצו למצווה)?

✓ ריש לקיש: לא, המשנה התירה לאכול ביום השביעי את האתרוגים של התינוקות והגדולים, ונקט דווקא תינוקות כי היה כך המנהג לחטוף מהקטנים (ואין דרך ארץ לחטוף את מהגדולים את הלולבים מידם).

✓ רבי יוחנן: לא, המשנה התירה לאכול ביום השביעי רק את האתרוגים של התינוקות (שאינם של מצווה גמורה, אלא מדין חינוך).

? רב פפא לאביי: לדעת רבי יוחנן מהו ההבדל בין סוכה לאתרוג, שאף ששתי המצוות מסתיימות ביום השביעי, אתרוג מותר ביום השמיני וסוכה אסורה בו?

✓ אביי: מצוות סוכה כל היום, ולכן ייתכן שתזדמן לו סעודה בסוף היום השביעי והוא יושב ואוכל מחובת המצווה בבין השמשות, ונמצא שהוקצתה הסוכה לשם מצווה בבין השמשות, ו"מיגו דאתקצאי לבין השמשות - אתקצאי לכולי יומא דשמיני". אך אתרוג יצא ידי חובה בנטילתו בבוקר, ולכן לא הוקצה לבין השמשות ולא הוקצה לכל היום השמיני.

מחלוקת רב ורב אסי, הינה כמחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, רב סובר כריש לקיש שהוקצתה המצווה לזמן קיומה ולכן יכול לאכול את האתרוג מיד בתום נטילת ארבעת המינים, ורב אסי סובר כרבי יוחנן שהמצווה הוקצתה לכל יום קיומה ולכן יכול לאכול את האתרוג רק למחרת.

1 - רש"י (מה ע"א ד"ה "ואוכלין") מעיר שאין בדבר משום גזל התינוקות, שכך נהגו מחמת השמחה. אף אם הגדול הקנה לו את ארבעת המינים, והם שייכים ממש לקטן ויש בדבר גזל, או שהקטן מצא אותם בהפקר ולמעשה אינם שלו (כיוון שאינו יכול לזכות בהם לעצמו) ואין לגדול לקחת מציאתו מפני דרכי שלום. בסוגייתנו (ד"ה "מיד תינוקות") רש"י מביא גירסא נוספת במשנה, "מיד התינוקות", לא הגדולים לוקחים מהיד של התינוקות, אלא התינוקות מיד היו לוקחים את הלולבים בתום הניענועים, והקטנים הם אלו שהיו אוכלים את האתרוגים. ודוחה רש"י גירסא זו, מתוך סיפור המופיע במדרש (ויקרא רבה לו) על חסיד עני שאשתו כעסה עליו שנתן דינר לעני, וברח, ולא היה לו במה להתפרנס לכן לקח בשביעי של חג את האתרוגים מיד התינוקות, והגיע בספינה לכרך אחד שהיו צריכים בבית המלך אתרוגים לרפואה, ומכרם ביוקר וחזר לביתו.